

ANJUMAN | КОНФЕРЕНЦИЯ | CONFERENCES

O'ZBEKISTONDA ILMIY TADQIQOTLAR:

DAVRIY ANJUMANLAR

DAVRIYLIGI: 2018 | 2022

TOMAS ALVA EDISON
(1847-1931)

2022

MART

№38

CONFERENCES.UZ

Toshkent shahar, Amir
Temur ko'chasi, pr.1, 2-uy.

+998 97 420 88 81

+998 94 404 00 00

www.tadqiqot.uz

www.conferences.uz

**ЎЗБЕКИСТОНДА МИЛЛИЙ
ТАДҚИҚОТЛАР: ДАВРИЙ
АНЖУМАНЛАР:
1-ҚИСМ**

**НАЦИОНАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
УЗБЕКИСТАНА: СЕРИЯ
КОНФЕРЕНЦИЙ:
ЧАСТЬ-1**

**NATIONAL RESEARCHES OF
UZBEKISTAN: CONFERENCES
SERIES:
PART-1**

ТОШКЕНТ-2022

УУК 001 (062)
КБК 72я43

“Ўзбекистонда миллий тадқиқотлар: Даврий анжуманлар:” [Тошкент; 2022]

“Ўзбекистонда миллий тадқиқотлар: Даврий анжуманлар:” мавзусидаги республика 38-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 31 март 2022 йил. - Тошкент: «Tadqiqot», 2022. - 31 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн даврий анжуманлар Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишланган.

Ушбу Республика илмий анжуманлари таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илғор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳтил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1. Ҳуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б., ю.ф.н. Юсувалиева Рахима (Жахон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2. Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна (Фарғона давлат университети)

3. Тарих саҳифаларидаги изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4. Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

5. Давлат бошқаруви

Доцент Шакирова Шоҳида Юсуповна (Ўзбекистон Республикаси Ёшлар ишлари агентлиги ҳузуридаги ёшлар муаммоларини ўрганиш ва истиқболли кадрларни тайёрлаш институти)

6. Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна (Андижон давлат университети)

7. Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Ҳамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Рахматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Вохидова Мехри Хасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброхимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобохонов Олтибой Рахмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Муסיқа ва ҳаёт

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқайом Раҳимбердиевич (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган муҳандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўктам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг ҳаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

ҲУҚУҚИЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЙЎНАЛИШИ

1. Кенжаев Бахтиёр Тўлабоевич ИҚТИСОДИЙ СУД ИШЛАРИНИ РАҚАМЛАШТИРИШ ЗАРУРАТИ	7
2. Маҳмудходжаева Умида Муминовна ВОЯГА ЕТМАГАН БОЛАЛАРНИНГ ЗАРАРЛИ АХБОРОТ МУҲИТИДАН ҲИМОЯ ҚИЛИШДА ОТА-ОНАЛАРНИНГ МАЖБУРИЯТЛАРИ.	10
3. Абдуллаев Боймурод Жўраевич ҲУҚУҚИЙ ТАЪСИР ЧОРАСИ СИФАТИДА МОЛИЯВИЙ САНКЦИЯЛАРНИ ҚЎЛЛАШ.....	13
4. Раҳимбергана Бону Давлатназаровна МЕҲНАТ ҲУҚУҚИДА МУДДАТЛАРНИ ҚОНУНИЙ ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ АҲАМИЯТИ	16
5. Қушбоқов Шохрух Хасан ўғли ЖАЗОНИ ИЖРО ЭТИШ МУАССАСАЛАРИНИНГ ЮРИДИК ШАХС СИФАТИДА ТУШУНЧАСИГА ТАВСИФ	19
6. Аъзамхужаев Умидхон Шавкат угли ДОГОВОРНО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ТРАНСПОРТНЫХ СВЯЗЕЙ УЗБЕКИСТАНА В РАМКАХ ШОС.....	21
7. Санжарбек Сафаров Абдуллаевич ЛОМБАРДЛАР ФАОЛИЯТИНИ ТАРИХИЙ-ҲУҚУҚИЙ РИВОЖЛАНИШ ТЕНДЕНЦИЯЛАРИ.....	25
8. Xonimov Sharofutdin Baxodirovich VIEWS ON THE DEVELOPMENT OF POLITICAL AND LEGAL CULTURE OF YOUNG PEOPLE IN UZBEKISTAN, ESPECIALLY YOUNG FAMILIES	27

ҲУҚУҚИЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЙЎНАЛИШИ

ИҚТИСОДИЙ СУД ИШЛАРИНИ РАҚАМЛАШТИРИШ ЗАРУРАТИ

Кенжаев Бахтиёр Тўлабоевич

Ғиждувон туманлараро
иқтисодий судининг судьяси
Телефон: +998997950377
i.gijduvon@sud.uz

АННОТАЦИЯ: Охирги йилларда йилларда судлар фаолиятида замонавий технологияларни кенг жорий этиш бўйича амалга оширилган тадбирлар фуқаролар ва тадбиркорлик субъектларига ўз ҳуқуқлари ва манфаатларини ҳимоя қилиш учун судга мурожаат қилишни эркинлаштириш, умуман одил судловга эришишни ошириш ҳамда судлар фаолиятида очиқлик ва шаффофликни таъминлаш имконини берди. Шунингдек, бугунги кунда судларда ишларни кўришда кўпгина вазирлик ва идоралар билан маълумот алмашинуви уларнинг ахборот тизимлари ўзаро интеграция қилинмаганлиги сабабли асосан қоғоз шаклида амалга оширилмоқда. Бундан ташқари, судлар томонидан фуқаролар ва тадбиркорларга кўрсатиладиган интерактив хизматлар турини кенгайтириш бўйича ишларни жадаллаштириш талаб этилмоқда.

КАЛИТ СЎЗЛАР: одил судлов, рақамлаштириш, очиқлик ва шаффофлик тамойили, давлат, инсон, жамоатчилик назорати, интеграция, эркинлаштириш.

Бугун бутун дунёда пандемия шароитида рақамли судларни ривожлантириш жадаллик билан олиб борилмоқда. Сунъий интеллект одил судлов соҳасидаги барча турдаги муаммоларни ҳал қилишда - судьялар фаолиятини оптималлаштириш, электрон ҳуқуқий маконни шакллантиришни қамраб олмақда.

Суд ишларини рақамлаштириш борасида Хитой дунёдаги энг илғорлар давлатлардан биридир. Хитойда иқтисодий даъволар тўғридан-тўғри платформаларда кўриб чиқиладиган ва иқтисодий иш материаллари сунъий ақл билан баҳоланади. Бироқ, якуний суд қарори судьяга тегишли бўлиб, у «компьютер қарорини» ўзгартириши мумкин. 2019 йил охирига келиб, Хитойнинг платформа судлари қарийб уч миллион суд ишларини кўриб чиқдилар. Платформада энг куп кўрилган суд ишлари сифатида тижорат низолари, муаллифлик ҳуқуқи ва электрон тижорат ишлари саналади.

2005 йида Ҳиндистон суд тизимида Ахборот-коммуникация технологияларини (АКТ) жорий қилиш бўйича Миллий сиёсат ва ҳаракатлар режаси қабул қилинди. Ҳиндистон суд тизимини ўзгартиришга қаратилган Ҳиндистон Олий суди электрон кўмитаси тузилган.

Ҳозирги кунда Ҳиндистон Олий суди «Vidyo» дан, Керала Олий суди «Zoom» дан фойдаланмоқда, Карнатака штати Олий суди ўзининг ички видео конференция воситасидан фойдаланмоқда, Дехли Олий суди WebEx ва бошқаларни ишлатмоқда.

Пандемия сабабли инсон ҳуқуқларини таъминлаш ҳамда одил судлов фаолиятини таъминлаш дунёнинг илғор мамлакатлари учун ҳам долзарб масалаларидан бири бўлиб қолди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сонли Фармонида Қонун устуворлигини таъминлаш ва суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилишнинг устувор йўналишида суд тизимини тубдан ислоҳ қилиш белгиланган. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 21 октябрь куни қабул қилинган “Суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилиш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ҳамда 2017 йил 21 февраль куни қабул қилинган “Ўзбекистон Республикаси суд тизими тузилмасини тубдан такомиллаштириш ва фаолияти самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармонлари, 2017 йил 30 августдаги “Судлар фаолиятига замонавий ахборот-коммуникация

технологияларини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарорларида суд тизимини модернизация қилиш хусусан суд-ҳуқуқ соҳасида замонавий техника воситаларидан фойдаланган ҳолда фуқароларимизнинг ҳуқуқ ва манафаатларини ҳимоя қилиш долзарб масалаларига тўхталиб ўтилган.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 3 сентябрдаги “Суд ҳокимияти органлари фаолиятини рақамлаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори суд ишларни рақамлаштиришга қаратилган улкан қадамларидан биридир.

2021 йил 1 январдан бошлаб барча судларда суд мажлисларини иш бўйича тарафларнинг илтимосномаси ва раислик қилувчининг розилиги билан аудио ёзувдан фойдаланган ҳолда қайд этиб бориш ҳамда суд мажлислари баённомаларини ушбу тизимдан фойдаланган ҳолда шакллантириш;

2021 йил 1 июлдан бошлаб апелляция ва кассация инстанцияси судларида ишларни судьялар ўртасида автоматик равишда тақсимлаш;

2021 йил 1 октябрдан бошлаб барча иштирокчиларни суд мажлисларининг вақти ва жойи ҳақида SMS хабар орқали бепул асосда хабардор қилиш;

2022 йил 1 январдан бошлаб суд қарорларини иш бўйича тарафларга онлайн тарзда, уларнинг илтимосномаси бўйича эса қоғоз шаклида тақдим этиш;

2022 йил 1 июлга қадар суд ҳокимияти органлари фаолиятида, шу жумладан, фуқаролар ва тадбиркорлик субъектларига одил судловга эришишда қулайлик яратиш мақсадида 10 га яқин интерактив хизмат кўрсатишни йўлга қўйиш;

2023 йил 1 январдан бошлаб суд ишларини давлат архивига электрон шаклда топшириш ва қабул қилиш;

судлар, Судьялар олий кенгаши ҳамда Судьялар олий мактабида ахборот-коммуникация технологиялари инфратузилмасини янада яхшилаш кўздатутилган.

Қарорда кўра, қуйидагиларни назарда тутувчи Судларнинг ахборот тизимларини давлат органлари ва ташкилотларининг ахборот тизимлари билан интеграция қилиш бўйича “йўл харитаси” тасдиқланган.

Унга кўра: 28 та давлат органлари ва ташкилотлари, шу жумладан Ўзбекистон Республикаси Президентининг Виртуал қабулхонаси, Бош вазирининг Тадбиркорлар мурожаатларини кўриб чиқиш қабулхоналари ахборот тизимларини Олий суднинг ахборот тизимига босқичма-босқич улаш;

-судлар томонидан давлат органлари ва ташкилотларига тақдим этиладиган маълумотларни электрон шаклда юбориш;

-муайян ишни кўриш жараёнида зарур бўлган маълумотлар ва ҳужжатларни фуқароларни овора қилмаган ҳолда судлар томонидан бевосита давлат органлари ва ташкилотларидан электрон шаклда олиш;

-судлар томонидан жарималарни камайтириш ёки уларни қўллагаслик масалаларини кўриб чиқишда “Ижтимоий ҳимоя ягона реестри” ва бошқа ахборот тизимларининг интеграцияси орқали фуқаронинг мулкӣ ҳолати ва ижтимоий аҳволи ҳақидаги ишончли маълумотлар билан танишиш;

-судлар томонидан алимент миқдорини белгилашда туманлар кесимида ўртача ойлик иш ҳақлари тўғрисида маълумотларни ахборот тизими орқали электрон шаклда олиш белгиланган.

Мамлакатимизда рақамли одил судловни ривожлантиришда иқтисодий суд иштирокчилари учун электрон воситалар (мобил иловалар, ҳужжатларни расмийлаштириш бўйича Интернет хизматлари) яратиш.

Иқтисодий ишларни кўриб чиқиш жараёнини тезлаштириш, хусусан, уларни масофадан туриб ҳал қилиш йўли билан, судга бормасдан суд мажлисларида иштирок этишни таъминлашдан бошлаш зарур.

Сунъий интеллектдан фойдаланган ҳолда далил ва турли фактларни кўриб чиқиш, гувоҳларни сўроқ қилиш, таржимонларни жалб қилиш тартибини жорий этиш зарурати мавжуд.

Рақамли судларни ривожлантиришда уларнинг мобил иловаларни яратиш сезиларли тўсиқлар мавжуд. Бу ҳозирги низоларни ҳал қилиш тизимининг консерватизмидир. Аммо судьялар фаолиятига янада замонавий усул ва воситаларни жорий этсак, улар янги технологияларни ўрганишлари керак бўлади. Бунинг учун улар, бизнинг фикримизча, ҳали тайёр эмаслар.

Суд ишларини рақамлаштиришнинг уч асосий сабаблари мавжуд:

- оддий халқ учун одил судловга эришиш имкониятини таъминлаш;
- суд-хукуқ соҳасига ахборот технологиясини татбиқ этишни жадаллаштириш;
- »рақамли адолатни»халққа «хизмат» қилишини таъминлаш.

Технологик ислохотлар суд тизимида яхлит бирлик сифатида қараши керак. Мамлакатимиздаги барча судларга ягона технологияларни татбиқ этиш лозим.

Интернет орқали судга ҳужжатларни топширишнинг аниқ афзалликлари қулайлик ва вақтни тежашдир.

Иқтисодий ишларни рақамлаштиришнинг қуйидаги хусусиятлари мавжуд:

- суд ҳужжатларни юбориш ва қабул қилиш кечиктирмасдан содир бўлади;
- суд ҳужжатларини қабул қилиш процессуал муддатларга боғлиқ;
- юборилган ҳужжатлар тизимда марказлаштирилган ҳолда сақланади ва судга мурожаатин ва ҳолатини кузатиш мумкин;
- почта жўнатмаси билан боғлиқ ва бошқа харажатлар, шунингдек судга мурожаат қилиш жараёнида ҳужжатларни йўқотиш хавфи мавжуд эмас;
- электрон суд хизматлари суди дорасидан фарқли ўлароқ туну-кун ишлайди, бу тарфаларга исталган вақтда ҳужжатларни тайёрлаш ва юбориш имконини беради.

Ахборот тизимининг барча функцияларидан фойдаланилган ҳолда тарафлар суд жараёнини онлайн тарзда кузатиб бориш, реал вақт режимида маълумот олиш, вазиятга тезда жавоб бериш ва керакли ҳужжатларни юбориш мумкин.

Амалда суд ва суд процесс иштирокчилари ўртасида электрон ҳужжат айланиши майдони бўлади. Суд ишларини рақамлаштириш иқтисодий судларда самалироқ натижа беради.

Юридик шахслар электрон ҳужжатларни расмийлаштириш ва электрон хизматларнинг асосий фойдаланувчилари ҳисобланади. Бу эса суд ишларини электрон майдонга ўтказиш иқтисодий ишларни расмийлаштириш соддалаштиради ва харажатларни оптималлаштиради.

Ҳужжатларни судга шахсан топшириш ёки почта орқали жўнатиш учун кўп вақт талаб этилади. Бундан ташқари, ҳамма процессуал ҳаракатлар фақат даъво бериш билан чекланмайди. Аризаларни топшириш, ҳужжатларни далил сифатида тақдим этиш, суд ажримлари устидан шикоят қилишда иқтисодий ишларни рақамлаштириш қулайликлар яратади.

Давлат божи тўланганлигини тасдиқловчи ҳужжатлар, ишончнома, низони ҳал қилиш учун талабнома юбориш тартибига риоя қилинганлиги тўғрисидаги ҳужжатлар, тарафларнинг ёзишмалари, қарши даъво аризалари ёки эътирозлар ва бошқа ҳужжатлар электрон шаклда юбориш мумкин.

Хулоса қилиб айтганда, иқтисодий суд ишларини рақамлаштириш тарафларга қулайликлар яратишга ҳамда электрон одил судловни такомиллаштиришга хизмат қилган бўлар эди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси президентининг “Давлат органлари ва ташкилотларининг фаолияти очиқлигини таъминлаш, шунингдек, жамоатчилик назоратини самарали амалга оширишга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 2021 йил 16 июндаги ПФ-6247-сонли Фармони 14-банди, <https://lex.uz/docs/5459107>
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 3 сентябрдаги “Суд ҳокимияти органлари фаолиятини рақамлаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори, Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 04.09.2020 й., 07/20/4818/1255-сон.
3. Ўзбекистон Республикасининг Иқтисодий Процессуал Кодекси. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 17.09.2021 й., 03/21/716/0877-сон.
- Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 3 сентябрдаги ПҚ-4818-сонли қарорига 2-иловасидаги Судларнинг ахборот тизимларини давлат органлари ва ташкилотларининг ахборот тизимлари билан интеграция қилиш бўйича «Йўл Харитаси» Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 04.09.2020 й., 07/20/4818/1255-сон.
4. <https://legalserviceindia.com/legal/article-3613-virtual-courts-challenges-and-opportunities.html>
5. Олий суд. Стат.уз. <https://stat.sud.uz/file/2021/>.

ВОЯГА ЕТМАГАН БОЛАЛАРНИНГ ЗАРАРЛИ АХБОРОТ МУҲИТИДАН ҲИМОЯ ҚИЛИШДА ОТА-ОНАЛАРНИНГ МАЖБУРИЯТЛАРИ.

Махмудходжаева Умида Муминовна
ИИВ Академияси ўқитувчиси
Тел. +99891-140-93-57

Аннотация. Мақолада вояга етмаган болаларнинг зарарли ахборот муҳитидан ҳимоя қилишда ота-оналарнинг мажбуриятлари таҳлил этилди, ҳамда, зарарли ахборот муҳити, болаларнинг шахсий-номулкий ҳуқуқларининг янги босқичлари ёритилди.

Таянч тушунчалар: вояга етмаган бола, шахсий-номулкий ҳуқуқ, зарарли ахборот муҳити.

Сўнгги пайтларда болалар ва ўсмирларда ўз жонига қасд қилиш тенденцияларининг шаклланишига Интернетнинг таъсири муаммоси айниқса кескинлашди. Бугунги кунда ўз жонига қасд қилишларнинг умумий сони бўйича Россия Федерацияси дунёда олтинчи ўринда (Литва, Корея, Қозоғистон, Беларус ва Япониядан кейин). Бироқ, Россия 15-19 ёшли ўсмирлар ўз жонига қасд қилишлари сони бўйича Европада биринчи ва дунёда биринчи ўринларда туради. Мамлакатда ҳар йили ўртача 200 дан ортиқ бола ва 1500 нафар ўсмир ўз хоҳиши билан вафот этади. Мисол учун, 2013 йил июн ойида Перм ўлкасида вояга етмаган киз абадий саодатга қўнғироқлар билан тўла сайт саҳифаларида кўп вақт ўтказиб, ўз жонига қасд қилди[1]. Шу боисдан ҳар бир боланинг фаровон ва хавфсиз ҳаётини таъминлаш устувор вазифалардан бири эканлигини таъкидлаш жоиз.

Ахборот технологиялари ривожланган мамлакатлар (Испания, Португалия, Франция, Польша, Бразилия, АҚШ, Хитой, Россия, Хиндистон) да “Ўлим гуруҳлари”. “Ко‘к кит” каби ижтимоий тармоқдаги ўйинлар сабаб болаларнинг ўз жонига қасд қилиш[2] ҳолатлари ортиб кетганлигини таҳлил этадиган бўлсак, болаларнинг оммавий ахборот воситаларидан ҳимоя қилиш бўйича ота-оналарнинг шахсий-номулкий ҳуқуқ ва мажбуриятларини амалга оширишда муаммолар мавжудлиги кўзга ташланади.

Маълумки 1959 йилда қабул қилинган “Бола ҳуқуқлари декларацияси”[3] “Инсоният ўзида мавжуд бўлган энг яхши нарсаларнинг ҳаммасини болаларга беришга мажбур” деб элон қилган. Мазкур халқаро норматив ҳужжат ҳар бир боланинг маънавий, жисмоний, маърифий ривожлантириш кадр-қиммат ва имконият ҳуқуқига эгаллигини эътироф этади. БМТ Бош Ассамблеяси томонидан 1989 йил 20 ноябрда қабул қилиниб, Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг 1992 йил 9 декабрдаги қарори билан ратификация қилинган “Бола ҳуқуқлари тўғрисида”ги Конвенция эса “Бола ҳуқуқлари декларацияси” қоидаларини ривожлантирди. Конвенция болаларнинг барча мулкӣ ва шахсий-номулкий ҳуқуқлари билан бирга турли хил миллий ва халқаро манбаларнинг ахборотлари ҳамда материаллари айниқса ижтимоий, маънавий ва ахлоқий фаровонликка, шунингдек боланинг соғлом, жисмони ва руҳий ривожланишига кўмаклашишга қаратилган ахборотдан фойдаланишини кафолатлаб беради. Шу билан бирга, боланинг оммавий ахборот воситаларидаги маълумотлардан фойдаланиши, унинг руҳий, жисмоний ва ақлий жиҳатдан ривожланиши бўйича асосий мажбуриятни ота-оналар (фарзандликка олувчилар, васийлар) зиммасига юклайди. «Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлигининг «Инсон ҳуқуқлари ва асосий эркинликлари тўғрисида»ги Конвенциясининг 17-моддасига биноан ҳар бир вояга етмаган шахс оиласи, жамият ва давлат томонидан ўз ҳолатидан келиб чиққан ҳолда талаб қилинадиган алоҳида ҳимоя чоралари кўрилиши ҳуқуқига эга[4] лиги белгилаб қўйилган.

Мазкур қоида миллий қонунчилигимиз нормаларида хусусан Ўзбекистон Республикасининг 2008 йил 7 январдаги “Бола ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида”ги ЎРҚ-139-сон қонунида ҳам ўз аксини топган бўлиб, унга кўра Ҳар бир бола ўзининг соғлиғи, ахлоқий ва маънавий камол топишига зиён етказмайдиган ахборотни олиш ҳуқуқига эга. Ҳар бир бола ҳар қандай ахборотни излаш, олиш ва тарқатиш ҳуқуқига эга, қонунда назарда тутилган чеклашлар бундан мустасно. Порнография, шафқатсизлик ва зўравонликни намойиш этувчи, инсон кадр-қимматини таҳқирловчи, болаларга зарарли таъсир кўрсатувчи ва ҳуқуқбузарликлар содир этилишига сабаб бўлувчи оммавий ахборот воситаларидан фойдаланиш, адабиётларни тарқатиш ҳамда фильмларни намойиш этиш

тақиқланади[5] деб кафолатлаб қўйилган.

Хусусан, Ўзбекистон Республикасининг 2017 йил 8 сентябрдаги “Болаларни уларнинг соғлиғига зарар етказувчи ахборотдан ҳимоя қилиш тўғрисида”[6]ги ЎРҚ-444-сон қонуни билан болаларни уларнинг соғлиғига зарар етказувчи ахборотдан ҳимоя қилиш соҳасидаги муносабатлар тартибга солинди ҳамда болаларни уларнинг соғлиғига зарар етказувчи ахборотдан ҳимоя қилиш соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий йўналишлари ишлаб чиқилди.

Миллий қонунчилигимизга кўра болаларнинг зарарли ахборотлардан ҳимоя қилиш Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси, Вояга етмаганлар ишлари бўйича республика идоралараро комиссияси ва вояга етмаганлар ишлари бўйича Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар, туманлар (шаҳарлар) идоралараро комиссиялари, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, таълимни давлат томонидан бошқариш органлари ва таълим муассасалари, давлат соғлиқни сақлаш тизимини бошқариш органлари ва соғлиқни сақлаш муассасалари, Ўзбекистон Республикаси Ёшлар ишлари агентлиги ва унинг ҳудудий бўлинмалари томонидан амалга ошириш механизми ишлаб чиқилди. Бироқ боланинг зарарли ахборот оқимидан ҳимоя қилишда аввало жамият эмас балки унинг ота-онасининг маъсуллигини ошириш, боланинг ақлий, руҳий, жисмоний камол топишида дастлабки қадам оиладан бошланиши зарурлигини эътироф этиш жоиз. Замонавий тадқиқотларга кўра боланинг уч ёшгача бўлган даврида бош миёдаги хужайраларнинг 70-80 фоизини шаклланиб улгуради[7]. Бу ёшда болага бир пайтнинг ўзида тўрт ва беш тилни ўргатиш мумкинлиги ўз исботини топган бўлса, 6 ойлик чақоқни 8 минутгача сувда суза олиш имконияти ўз тасдиғини топди. Мазкур вақт оралиғида эса бола фақатгина оиласи аниқроқ айтганда ота-онаси билан мулоқатга ва муносабатга киришади.

Хулоса сифатида айтганда, Ахборот жамияти ривожланишининг ҳозирги шароитида ёш авлод ота-оналар томонидан алоҳида ҳимояга муҳтож ва вояга етмаганларнинг ахборот хавфсизлигини таъминлаш муаммолари алоҳида эътиборга лойиқдир. Ахборот-коммуникация технологияларнинг ривожланиши шароитида вояга етмаган болаларнинг шахсий-номулкий ҳуқуқлари сифатида ахборот хавфсизлигини ота-оналар томонидан ҳимоя қилиш қуйидагилар билан изоҳланади.

Биринчидан, болаларни зарарли ахборот таъсиридан ҳимоя қилишда ота-оналарнинг болани тарбиялаш ва назорат қилиш бўйича мажбуриятларини тартибга солиш талаб этилади.

Иккинчидан, ота-оналарнинг болани ижтимоий фойдали фаолиятга тайёрлаш учун унинг жисмоний ва интеллектуал ривожланишига барқарор маънавий таъсир ўтказиш чораси сифатида ҳуқуқий ва диний нормаларнинг уйғунлигини таъминлаган ҳолда ўзига ҳос ахлоқ нормаларини амалга ошириш зарур ҳисобланиди.

Учинчидан, болани зарарли ахборотлардан ҳимоя қилиш бўйича ота-оналар учун миллий дастур ишлаб чиқиш яъни боланинг интернет тармоғидан фойдаланишда ота-оналар назоратини ўрнатувчи дастурлар ишлаб чиқиш ва жорий этиш мақсадга мувофиқ ҳисобланади.

Юқоридагилардан келиб чиққан ҳолда боланинг зарарли ахборот муҳитидан ҳимоя қилиш бўйича ота-она зиммасига комплекс мажбурият юкловчи нормаларни ишлаб чиқиш ва жорий этиш олдимиздаги долзарб вазифалардан ҳисобланади. Шу боис Ўзбекистон Республикаси Оила кодекснинг 741 моддаси билан тўлдирилиши мақсадга мувофиқ ҳисобланади “Ота-она боланинг зарарли ахборотлардан ҳимоя қилиш мажбурияти. Ота-оналар болани ахборот муҳитининг хавф-хатари билан таништиришга мажбурдирлар Ота оналар ўз болаларини зарарли ахборот воситаларидан ҳимоя қилиш ҳуқуқига эга ва ҳимоя қилиши шарт.”, хусусан , Оила кодекснинг 742 моддаси билан тўлдирилиши мақсадга мувофиқ ҳисобланади.”Боланинг ёшига тўғри келмайдиган, уларнинг соғлиғи ва ривожланиши учун зарарли бўлган маълумотларга киришини чеклашга ота-оналар, фарзандликка олувчилар васийлар ёки ҳомийлар мажбурдирлар” деган нормаларни қонунчиликка киритиш ва амлиётга жорий этиш лозим.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Е.А. Брылева. О реализации права на информационную безопасность несовершеннолетних (на примере Пермского края) // Информационное право. 2015. N 1. С. 31–34.
2. А.П. Суходолов, А.М. Бычкова. К вопросу о роли средств массовой информации в противодействии пропаганде суицида в социальных сетях. [Электрон ресурс]: [www/http/cyberleninka.ru](http://cyberleninka.ru)
3. Декларация прав ребенка. Принята резолюцией 1386 (XIV) Генеральной Ассамблеи ООН от 20 ноября 1959 года. https://www.un.org/decl_conv/declarations/childdec
4. Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлигининг инсон ҳуқуқлари ва асосий эркинликлари тўғрисидаги конвенцияси Минск, 1995 йил 26 май 1998 йил 11 августда кучга кирган. [Электрон ресурс]:
5. Ўзбекистон Республикасининг 2008 йил 7 январдаги Бола ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисидаги ўрқ-139-сон қонуни *Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 21.04.2021 й., 03/21/683/0375-сон*)
6. Ўзбекистон Республикасининг 2017 йил 8 сентябрдаги “Болаларни уларнинг соғлиғига зарар етказувчи ахборотдан ҳимоя қилиш тўғрисида”ги ЎРҚ-444-сон қонуни *Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 21.04.2021 й., 03/21/683/0375-сон; 26.01.2022 й., 03/22/747/0064-сон*
7. Масару Ибука. После трех уже поздно.

ҲУҚУҚИЙ ТАЪСИР ЧОРАСИ СИФАТИДА МОЛИЯВИЙ САНКЦИЯЛАРНИ ҚЎЛЛАШ

Абдуллаев Боймурод Жўраевич,
Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги
Судьялар олий мактаби таянч докторанти,
Телефон: +998901120801

АННОТАЦИЯ: Ҳозирги кунга тадбиркорлик субъектларига ҳуқуқий таъсир чораси сифатида молиявий санкцияларни қўллаш оид масалалар муҳим аҳамият касб этмоқда. Мазкур тезисда молиявий санкцияларни қўллаш асослари, тартиби ва уларни такомиллаштириш йўналишлари таҳлил қилинган.

КАЛИТ СЎЗЛАР: ҳуқуқий таъсир чораси, молиявий санкция, ҳуқуқбузарлик, импорт контрактлари, жарима, қарздорлик, суд қарори.

Дунёдаги глобаллашув ҳамда халқаро иқтисодий ҳамжамиятга интеграциялашув жараёнларининг иштирокчиси бўлган Ўзбекистон ҳам ўзининг халқаро иқтисодий муносабатларини мунтазам тарзда ривожлантириб бормоқда.

Халқаро иқтисодий муносабатларда Ўзбекистон учун нафақат экспорт, балки импорт контрактлари ҳам муҳим аҳамиятга эга. Ўз навбатида, улар солиқ органлари томонидан солиқ назорати мониторингини олиб боришни талаб қилади. Зеро, импорт операциялари орқали тадбиркорлик фаолиятининг қонун доирасида амалга оширилиши, ҳар хил суиистеъмолчиликнинг олди олинishi ва мамлакат иқтисодиётининг уйғун ривожланиши таъминланади.

Маълумки, республикамызда Президентнинг 2005 йил 14 июндаги “Тадбиркорлик субъектларини ҳуқуқий ҳимоя қилиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-3619-сон Фармони билан 2005 йилнинг 1 июлидан бошлаб тадбиркорлик субъектларига нисбатан ҳуқуқий таъсир чораларини фақат суд орқали қўллаш тартиби жорий этилган[1].

Ўзбекистон Республикаси Иқтисодий процессуал кодексининг 217-моддасига мувофиқ, молиявий санкцияларни қўллаш (бундан солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар тўлаш муддатини ўтказиб юборганлик учун пенялар ҳисоблаш, шунингдек юридик шахснинг ёки фуқаронинг содир этилган ҳуқуқбузарликдаги айбини тан олганлиги ва молиявий санкциялар суммаларини ихтиёрий равишда тўлаганлиги ҳоллари мустасно) иқтисодий судлар томонидан амалга оширилади[2].

Бугунги кунда ташқи савдо операциялари амалга оширилиши билан боғлиқ молиявий санкцияларни қўллаш нисбатан кўп қўлланилмоқда. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 14 майдаги 283-сон қарорига 1-илова сифатида тасдиқланган Ташқи савдо операциялари амалга оширилиши мониторингини олиб бориш ва назорат қилиш тартиби тўғрисидаги Низом талабларининг бажарилмаслиги бундай молиявий санкцияларни асос бўлиб хизмат қилмоқда[3].

Мазкур ҳужжатга кўра, товарларни республикага олиб кириш ва «эркин муомалага чиқариш (импорт)» божхона режимига расмийлаштириш, шунингдек, ишларни бажариш ёки хизматлар кўрсатиш ёхуд улар учун тўланган пул маблағларини қайтариш муддати импорт контрактлари бўйича тўлов амалга оширилган кундан бошлаб 180 кундан ортиқ бўлмаслиги керак.

Бунда Ўзбекистон Республикаси Президенти ва Вазирлар Маҳкамасининг қарорларига мувофиқ амалга ошириладиган лойиҳалар доирасида тузилган контрактлар бўйича ёки контрактлар Маҳсулот тақсмоти тўғрисидаги битимларни амалга ошириш доирасида Бошқарувчи кўмита томонидан тасдиқланган тақдирда, шунингдек, асбоб-ускуналар ва (ёки) бутловчи буюмлар етказиб бериш бўйича импорт контрактлари шартларида асбоб-ускуналар ва (ёки) бутловчи буюмларни етказиб бериш муддати уларнинг техник хусусиятлари ва ўзига хослигидан келиб чиққан ҳолда 180 кундан ортиқ белгиланганда – импорт контрактларида белгиланган муддатлардан ошмаслиги лозим.

Ташқи савдо контрактлари бўйича активлар репатриация қилинишини (чет элдан хорижий валютадаги маблағлар келиб тушишини ёки ушбу Низомда кўрсатилган божхона режимларида товарлар республикага олиб кирилиши ва расмийлаштирилишини, ишлар бажарилиши ва хизматлар кўрсатилишини ёки пул маблағларининг қайтарилишини) мазкур

Низомнинг тегишли бандларида белгиланган муддатлар тугагандан кейин 30 банк иш куни (кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектлари учун – 60 банк иш куни) мобайнида таъминламаган хўжалик юритувчи субъектлар:

180 кунгача кечикканда – тушмаган валюта маблағлари ёки «эркин муомалага чиқариш (импорт)» божхона режимида расмийлаштирилмаган товарлар, шунингдек, бажарилмаган ишлар ёки кўрсатилмаган хизматлар суммасининг 10 фоизига тенг миқдорда;

180 кундан 365 кунгача кечикканда – тушмаган валюта маблағлари ёки «эркин муомалага чиқариш (импорт)» божхона режимида расмийлаштирилмаган товарлар, шунингдек бажарилмаган ишлар ёки кўрсатилмаган хизматлар суммасининг 20 фоизига тенг миқдорда қўшимча;

365 кундан ортиқ кечикканда – тушмаган валюта маблағлари ёки «эркин муомалага чиқариш (импорт)» божхона режимида расмийлаштирилмаган товарлар, шунингдек бажарилмаган ишлар ёки кўрсатилмаган хизматлар суммасининг 70 фоизига тенг миқдорда республика бюджети даромадига қўшимча жарима тўлайдилар.

Қуйидаги ҳолларда хўжалик юритувчи субъектларга ташқи савдо операциялари бўйича муддати ўтган дебитор қарздорлик учун жарима қўлланилмайди:

жарима қўллаш ҳақидаги аризада кўрсатилган контрактлар бўйича «Валютани тартибга солиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни талабларига мувофиқ тўлиқ ёки қисман репатриация қилинган активлар суммасига нисбатан;

асбоб-ускуналар ва (ёки) бутловчи буюмлар етказиб бериш бўйича импорт контрактлари шартларида асбоб-ускуналар ва (ёки) бутловчи буюмларни етказиб бериш, шу жумладан уларни узоқ муддатли ижарага бериш муддати уларнинг **техник хусусиятлари ва ўзига хослигидан** келиб чиққан ҳолда 180 календарь кундан ортиқ белгиланган бўлса;

чет элдаги корхона номига олиб чиқилган ҳамда транспортда ташиш ва сақлаш жараёнида экспортчига ва чет элдаги корхонага боғлиқ бўлмаган сабабларга кўра яроксиз бўлиб қолган ёки импорт қилувчи давлат органи томонидан мусодара қилинган товарларга тегишли ваколатли органнинг экспертизаси далолатномаси ва (ёки) товарлар турган мамлакат божхона органининг божхона назорати остида уларнинг йўқ қилинганлиги ёки мусодара қилинганлиги тўғрисидаги тасдиқномаси тақдим этилганда;

айни бир қарздорлик предмети ва товарларнинг (ишлар, хизматларнинг) амалдаги экспорт ва импорт ҳажми бўйича тақрорий жарималар;

экспорт операциялари бўйича муддати ўтган дебитор қарздорликнинг умумий суммаси муддати ўтган дебитор қарздорлик юзага келган санадан олдинги 36 ой давомида таъминланган валюта тушумининг 10 фоизидан ортиқ бўлмаган ҳолатларда.

Хўжалик юритувчи субъектларга давлат солиқ хизмати органи томонидан жарима қўллаш тўғрисида талабнома юборилади.

Талабномада жарима суммаси уни жўнатиш санасидаги Ўзбекистон Республикаси Марказий банки валюта курси бўйича сўмда ҳисобланади.

Хўжалик юритувчи субъект давлат солиқ хизмати органига талабнома олинган кундан эътиборан ўн кун муддатда ташқи савдо операциялари бўйича муддати ўтган дебитор қарздорликларнинг бартараф этилганлиги ёки жарима суммаси ихтиёрий равишда тўлаб берилганлиги ҳақидаги маълумот(лар)ни ёзма ёки электрон шаклда тасдиқловчи ҳужжатларни илова қилган ҳолда тақдим этиши шарт.

Хўжалик юритувчи субъект томонидан талабномага асосан жарима суммаси ихтиёрий равишда тўланган кундан 90 кун ичида ташқи савдо контрактлари бўйича валюта маблағларининг тушиши ёки товарларнинг республикага олиб кирилиши ҳамда «эркин муомалага чиқариш (импорт)» божхона режимида расмийлаштирилиши, ишлар бажарилиши ва хизматлар кўрсатилиши таъминланган тақдирда, тўланган жарима суммаси қисқартирилиши таъминланган қарздорлик миқдорига мутаносиб равишда қайтариб берилади.

Ариза киритиш санасида хорижий валюта курси ўзгарган тақдирда, талабномада кўрсатилган сумма қайта ҳисоб-китоб қилинмайди.

Аризада кўрсатилган ташқи савдо контрактлари бўйича валюта маблағларининг тушиши ёки товарларнинг республикага олиб кирилиши ҳамда «эркин муомалага чиқариш (импорт)» божхона режимида расмийлаштирилиши, ишлар бажарилиши ва хизматлар кўрсатилиши таъминланган тақдирда:

жарима қўллаш масаласи судда кўриб чиқиладиган пайтда – аризани қаноатлантириш қисқартирилиши таъминланган қарздорлик миқдорига мутаносиб равишда рад этилади;

суд ҳужжати қонуний кучга кирмаган вақтда – ижрога қаратилмайди.

Суднинг ҳал қилув қарори қонуний кучга киргандан сўнг давлат солиқ хизмати органи хўжалик юритувчи субъектнинг шахсий варақасида қўлланилган жарима суммасини ҳисобга олади.

Ҳисобга олинган жарима суммаси солиқ қарзи сифатида эътироф этилиб, белгиланган тартибда мажбурий ундирув чоралари кўрилади.

Ўзбекистон Республикаси Иқтисодий процессуал кодексининг 221-моддасига кўра, ҳуқуқий таъсир чорасини қўллаш тўғрисидаги иш ишни суд муҳокамасига тайёрлаш тўғрисидаги ажрим чиқарилган кундан эътиборан ўн беш кундан ортиқ бўлмаган муддатда кўриб чиқиши керак, бундан ариза судга келиб тушганидан кейин камида бир ойдан сўнг кўриладиган молиявий санкцияларни қўллаш тўғрисидаги ишлар мустасно.

Суд ҳуқуқий таъсир чорасини қўллаш тўғрисидаги иш кўриб чиқиладиганда суд мажлисида: ҳуқуқбузарлик ҳодисаси бўлган-бўлмаганлигини ва унинг содир этилганлиги фактини; текшириш учун ва текшириш натижалари бўйича далолатнома ёки бошқа ҳужжат тузиш учун асослар ва назорат қилувчи органнинг ваколатлари бор-йўқлигини; мазкур ҳуқуқбузарликни содир этганлик учун қонунчиликда жавобгарлик назарда тутилган-тутилмаганлигини ва ҳуқуқий таъсир чорасини қўллаш учун асослар бор-йўқлигини аниқлайди.

Молиявий санкцияларни қўллаш тўғрисидаги иш кўриб чиқиладиганда суд молиявий санкциялар суммасининг ҳисоб-китоби қанчалик тўғрилигини ҳам текширади.

Ҳуқуқий таъсир чорасини қўллаш тўғрисидаги иш бўйича келишув битими ёки медиатив келишув тузилишига йўл қўйилмайди.

Ўзбекистон Республикаси Иқтисодий процессуал кодексининг 222-моддасига асосан, ҳуқуқий таъсир чорасини қўллаш тўғрисидаги иш бўйича суднинг ҳал қилув қарори ушбу Кодекснинг 21-бобида белгиланган қоидаларга кўра суд томонидан қабул қилинади.

Ишни кўриб чиқиш натижалари бўйича суд ҳуқуқий таъсир чорасини қўллаш тўғрисида ёки билдирилган талабни қаноатлантиришни рад этиш тўғрисида ҳал қилув қарори қабул қилади.

Ҳуқуқий таъсир чорасини қўллаш тўғрисида билдирилган талаб қаноатлантирилган тақдирда, суд ҳал қилув қарорининг ҳулоса қисмида қуйидагилар кўрсатилиши керак:

- 1) ҳуқуқий таъсир чораси қўлланилган шахснинг номи;
- 2) ҳуқуқий таъсир чорасини қўллаш учун асос бўлган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар;
- 3) молиявий жазо чораси қўлланилган тақдирда унинг миқдори; зиммасига молиявий жазо чораси суммасини ундириш юклатилган назорат қилувчи органнинг номи.

Суднинг ҳуқуқий таъсир чорасини қўллаш тўғрисидаги иш бўйича ҳал қилув қарори, агар апелляция шикоят (протести) берилмаган бўлса, у қабул қилинганидан кейин ўн кун ўтгач қонуний кучга киради.

Апелляция шикоят (протести) берилган тақдирда суднинг ҳал қилув қарори, агар у бекор қилинмаган бўлса, апелляция инстанцияси судининг қарори қабул қилинган кундан эътиборан қонуний кучга киради.

Ҳуқуқий таъсир чорасини қўллаш тўғрисидаги иш бўйича ҳал қилув қарорининг кўчирма нусхаси ҳал қилув қарори қабул қилинганидан кейин уч иш куни ичида суд томонидан ишда иштирок этувчи шахсларга юборилади ёки тилхат олиб топширилади, ушбу шахсларнинг электрон манзиллари мавжуд бўлган тақдирда эса ҳал қилув қарори электрон ҳужжат тарзида юборилиши мумкин.

Ҳулоса ўрнида шуни айтиш мумкинки, молиявий санкцияларни қўллаш оид қонунчилик ҳужжатлари замонавий тараққиёт талаблари ва тадбиркорлик субъектлари ҳуқуқлари устуворлиги нуктаи назаридан ислоҳ қилиниши, жумладан, жарималар миқдори камайтирилиши, бундай тоифадаги ишлар бўйича келишув битими ёки медиатив келишув тузилишига рухсат берилиши лозим.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2005 й., 23-24-сон, 167-модда;
2. <https://lex.uz/docs/3523891>;
3. <https://lex.uz/docs/4812419>.

МЕҲНАТ ҲУҚУҚИДА МУДДАТЛАРНИ ҚОНУНИЙ ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ АҲАМИЯТИ

Рахимберганова Бону Давлатназаровна

Тошкент давлат юридик
университети таянч докторанти
Телефон: +998(90)1150537
bondav0116@gmail.com

Аннотация: Меҳнат ҳуқуқи соҳасида юридик факт сифатида тан олиниши мумкин бўлган муддатларни қонун доирасида аниқ тартибга солиш бугунги кундаги ҳар бир ривожланган давлатнинг меҳнат қонунчилиги олдидаги устувор вазифадир. Мазкур мақолада муддатларни қонун ҳужжатларида аниқ белгилашнинг айрим масалалари таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: меҳнат ҳуқуқи, муддатлар, муддатли меҳнат шартномаси, юридик фактлар, ходимлар ҳуқуқлари.

Меҳнат ҳуқуқи соҳаси хусусий ҳуқуқ элементларига эга бўлган оммавий ҳуқуқ соҳаси бўлгани учун ҳам унда иштирок этувчи субъектларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари, меҳнат ҳуқуқи институтларининг таркиби ҳисобланувчи ҳар қандай жараён қонун ҳужжатлари билан тартибга солинади. Бунда давлатнинг иштироки асосий ўринга эга. Шу сабабли ҳам Меҳнат ҳуқуқи билан тартибга солинган муддатлар – бу меҳнат қонунчилигида, локал норматив ҳужжатларда, шартнома ва келишувларда назарда тутилган вақтнинг бир қисми (давр) бўлиб, улар маълум бир юридик фактларни вужудга келтиради, ўзгартиради ёки бекор қилади. Меҳнат ҳуқуқида муддатлар зарурий мезонлардан бири бўлиб, муддатлар ҳуқуқни қўллаш амалиётида вақтинчалик шарт-шароитлар, меҳнат ҳуқуқи субъектларининг ўз ҳуқуқларини амалга ошириш имконияти, шунингдек, уларнинг вазифаларини ўз вақтида бажаришлари, меҳнат ҳуқуқларини ҳимоя қилишлари учун аниқ муддат белгилашни назарда тутди.

“Муддат” тушунчасининг меҳнат ҳуқуқида ва қонунчиликда мавжудлигига қарамай, унинг ҳуқуқий шартлари хусусида меҳнат ҳуқуқининг илмий-тадқиқот соҳасида юридик категория сифатида ҳозирги вақтга қадар ҳеч қандай аниқлик киритилмаган, ҳуқуқий адабиётларда муддатларнинг турлари классификация қилинмаган, унинг юридик табиати ёритиб берилмаган. Бундан ташқари, меҳнат ҳуқуқида муддатларни ҳуқуқий тартибга солиш билан боғлиқ масалаларда айрим бўшлиқлар мавжуд эканлигини кўришимиз мумкин. Бундай ҳолларда эса, биз Фуқаролик ҳуқуқи соҳасида мавжуд умумий муддатларга мурожаат қилишимизга тўғри келади. Аммо, меҳнат ҳуқуқида муддатларни қўллашнинг аниқ механизмига риоя қилмаслик, маълум даражада ҳуқуқлар бузилишига ёки меҳнат ҳуқуқининг процессуал тартиби бузилишига олиб келади. Кўрсатиб ўтилган ҳолат эса, меҳнат ҳуқуқида муддатларни аниқ белгилаш ва уларга қатъий риоя қилиш зарурияти мавжудлигидан далолат беради.

Беларус олими О.В.Кузакованинг таъкидлашича “Ҳуқуқий соҳада “ҳуқуқий муддат” тушунчасининг мазмунини очиқ беришга қаратилган турли таърифлар ва турлича ёндашувлар мавжуд, аммо ҳуқуқни қўллаш амалиётида амалиётчи олимлар муддатларга аниқ ижтимоий вазиятларни вужудга келтирувчи юридик факт сифатида қараб, муддатлар аниқ ҳуқуқий оқибатларни вужудга келтириши зарур деб ҳисоблайдилар. Шу билан бирга, ҳуқуқий муддатларга фақат юридик факт сифатида эмас, балки ҳуқуқий оқибатларни юзага келишини таъминловчи юридик шарт сифатида қараш ҳам муҳим аҳамият касб этади”. [2]

Таъкидлаш жоиз, фуқаролик ҳуқуқида ҳуқуқшунос олим Н.Имомов муддатларни юридик фактларнинг айнан ҳодисалар ва хатти-ҳаракатлар гуруҳига киритади. [3]

Бизга маълумки, юридик фактлар – ҳуқуқий нормалар асосида ҳуқуқий муносабатларни вужудга келтирувчи, ўзгартирувчи ва барҳам топтирувчи ҳаётий ҳодисалардир. Юридик фактлар ҳуқуқий тизимда, ҳуқуқий тартибга солиш механизмида муҳим роль ўйнайди ва катта аҳамият касб этади. Улар ҳуқуқий норма билан аниқ ҳуқуқий муносабат ўртасидаги боғловчи бўғиндир. [4]

Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат кодексига [1] ҳам ҳуқуқий муддатлар мавжуд бўлиб, уларни қуйидаги гуруҳлаш мумкин:

- меҳнат-ҳуқуқий муносабатлар субъектларининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари амал қиладиган вақт оралиғи;
- шартли муддатлар;
- ҳуқуқий ҳужжатларнинг амал қилиш даврининг чегарасини белгиловчи муддатлар;
- ходимларнинг иш берувчидан ҳуқуқларини талаб этиш учун ўрнатилган муддатлар;
- процессуал муддатлар ва бошқалар.

Меҳнат кодексида ўрнатилган меҳнат шартномасининг муддатини, иш вақтини ва шу каби ҳуқуқ ҳамда мажбуриятлар шу вақт орасидагина амалда бўладиган муддатни киритиш мумкин. Шунингдек, муддатларнинг бу турига ходимнинг меҳнат низолари бўйича судга мурожаат қилиш муддатини ҳам қисман киритиш мумкин. Чунки ходим мазкур вақт оралиғида иш берувчидан ўзининг бузилган ҳуқуқларини тиклашни талаб қилиш ҳуқуқига эга бўлади.

Юқорида келтирилган муддатларнинг иккинчи турига, яъни шартли муддатларга бирор бир ҳуқуқий оқибатни юзага келишини шарт қилиб қўювчи муддатларни киритсак бўлади. Бунда шартнома муддати ҳам шартли муддат ҳисобланади, чунки унинг тугаши шартноманинг бекор бўлишига сабаб бўлади.

Ҳуқуқий ҳужжатларнинг амал қилиш даврини белгиловчи муддатларга жамоа шартномалари, жамоа келишувлари ва бошқа локал ҳужжатларда назарда тутилган муддатларни киритиш мумкин.

Ходимларнинг иш берувчидан ҳуқуқларини талаб этиш учун ўрнатилган муддатларга эса меҳнат ҳуқуқидаги даъво муддатлари аниқ мисол бўла олади.

Маълумки, процессуал муддатлар ҳар доим бирор бир иш жараёнини давом этиш муддати билан боғлиқ бўлади. Бу каби муддатларга жамоа музокараларини ўтказиш билан боғлиқ муддатларни, меҳнат низоларини меҳнат низолари комиссиясида ва судда кўриб чиқиш билан боғлиқ муддатларни киритишимиз мумкин.

Бошқа муддатларга эса Меҳнат кодексидаги таътиллارнинг муддатларни мисол тарзида кўрсатиш мумкин.

Рус олими С.А.Торопкин ҳар қандай ҳуқуқий институтни классификация қилишда ушбу классификациянинг мезонлари аниқ бўлиб, айрим талабларга жавоб бериши керак эканлигини таъкидлайди, яъни:

- а) якунига етказилиши;
- б) ҳар қандай жараёнда ҳам ўзгармас бўлиши;
- с) гуруҳлардаги элементлар бир бирини истисно этиши лозим;
- д) ажратиш узлуксиз бўлиши лозим. [5]

Меҳнат шартномасининг тузишда ҳам муддатнинг аҳамияти юқоридир.

Муддатли меҳнат шартномаларида шартнома муддатини белгилашнинг 3 хил усули мавжуд бўлиб, уларнинг ҳар бири тегишлигига кўра муҳим ҳисобланади. Муддатли меҳнат шартномасида шартноманинг зарурий шарти сифатида нафақат ишнинг бошланиш муддати, балки ишнинг тугаш муддати ҳам алоҳида аҳамиятга эга. Амалдаги Меҳнат кодексининг 75-моддаси мазмунига кўра, ҳар қандай ҳолда ҳам муддатли меҳнат шартномаси 5 йилдан ортиқ муддатга тузилиши мумкин эмаслиги белгиланган. Янги таҳрирда қабул қилинаётган Меҳнат кодексида эса, бу муддат 3 йилга қисқартирилган.

Таъкидлаш жоизки, муддатли меҳнат шартномаси бир қатор олимларнинг тадқиқот ишлари обекти бўлган. Хусусан, В.И.Василева номзодлик диссертациясида муддатли меҳнат шартномаларининг қатор ўзига хос жиҳатларини санаб ўтади. Булар: муддат ушбу шартноманинг энг муҳим шарти ҳисобланиши, шартноманинг қўлланиш доираси қонунчилик билан чегараланиши, шартнома муддатининг якунланиши, меҳнат муносабатлари тўхтатилмаган ҳолатлардан ташқари, меҳнат муносабатларининг умумий асосда бекор бўлиши, маълум сабабларга кўра муддатли меҳнат шартномасини номуайян муддатга тузилган меҳнат шартномасига ўзгартирилиши, меҳнат ҳуқуқи бўйича муддатли меҳнат шартномасида ишлаётган ходимларнинг номуайян муддатга тузилган меҳнат шартномаси бўйича ишлаётган ходимлар билан бир хил ҳуқуқ ва имтиёзларга эга бўлишлиги, муддатли меҳнат шартномаси бўйича ишлаётган ходимларга ҳуқуқларини бузилмаслигига доир кафолатларнинг белгиланиш ҳолатларига эътибор қаратилган. [6]

Хулоса тариқасида айтиш мумкинки, Меҳнат қонунчилигида муддатларни аниқ белгиламаслик ходимлар ҳуқуқларини бузилишига олиб келади. Сабаби иш берувчи иш

вақтини белгилашда, таътил беришда, жамоа шартномаси тузишда, меҳнат шартномаси тузишдамуддатларга риоя қилмас экан, унда ходимларга бирор бир ҳуқуқ ёки мажбурият юқловчи юридик фактлар ҳам вужудга келмаслиги мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат кодекси. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1996 й., 1-сонга илова; Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 10.02.2022 й., 03/22/752/0113-сон.
2. Кузакова О.В. Сроки в трудовом праве как юридические факты и как юридические условия: Сравнительно-правовой аспект: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Екатеринбург, 2008. Электрон вариант: <http://law.edu.ru/>.
3. Имомов Н.Ф. Фуқаролик ҳуқуқида муддатлар ва даъво муддати. Монография. – Т.:ТДЮИ. 2005. – Б. 9.
4. Одилқориев Х.Т. Давлат ва ҳуқуқ назарияси. Дарслик. – Тошкент: “Адолат” нашриёти, 2018. – Б. 306.
5. Торопкин С.А. Виды юридических сроков в российском праве. // Вестник Нижегородской академии МВД России, 2011. – №1(14). – С. 294.
6. Васильева В.И. Общая характеристика трудового договора по законодательству России, Австрии, Франции: Дисс... кан. юр. наук. – М., 2006. – С. 104.

ЖАЗОНИ ИЖРО ЭТИШ МУАССАСАЛАРИНИНГ ЮРИДИК ШАХС СИФАТИДА ТУШУНЧАСИГА ТАВСИФ

Қушбоқов Шохрух Хасан ўғли
ИИВ Академияси ўқитувчиси
Тел. +99890-133-67-31

Аннотация. Мақолада жазони ижро этиш муассасаларини юридик шахс сифатида тушунчасини ўрганилиб, юридик шахс тушунчасини ҳуқуқшунос олимлар фикрлари ва қонунчиликдаги тарифлар асосида таҳлил қилиб кўриб чиқилган.

Таянч тушунчалар: жазони ижро этиш муассасаси; юридик шахс, “суний (сохта, уйдирма)” субъект.

Жазони ижро этиш муассасаси деганда, кўз олдимизга маҳкумларнинг жазосини ўташ учун жой гавдаланади. Аслида ҳам шундай, ЖИКнинг 45-моддасида берилган тарифга кўра, озодликдан маҳрум қилиш тариқасида жазони ижросини жазони ижро этиш муассасалари амалга оширади [1].

Жазони ижро этиш муассасалари юридик шахс сифатида тушунчасини ўрганар эканмиз, юридик шахс ким? унинг тушунчаси борми ўзи? ЖИЭМлари юридик шахс бўлган тақдирда унинг қайси турига киради? Деган саволларга жавоб берилади.

Ўзбек тили изоҳли луғатида юридик шахс тушунчасига қуйдагича изоҳ берилади: юридик шахс турли мулкчиликка асосланган, мустақил иш юритувчи, қонунга кўра фуқаролик ҳуқуқлари ва мажбуриятлари субъекти бўлган корхона, ташкилот, муассаса[2].

Профессор Н.Ф. Имомовнинг фикрича, том маънода юридик шахс ҳуқуқнинг “суний (сохта, уйдирма)” субъекти ҳисобланар экан уни ўйлаб топган ҳуқуқнинг асосий ва бирламичи субъекти – жисмоний шахсдир[3]. Демак, юридик шахс бу тирик бўлмаган, маълум мақсадини кўзлаган ва уни давлат рўйхатидан ўтказилган, “суний (сохта, уйдирма)” субъект ҳисобланган, жисмоний шахслар мажмуи деб ҳисоблаш мумкин.

Шунингдек, И.В. Елисеев юридик шахс тарифини қуйдагича ифода этади: юридик шахс – давлат томонидан ҳуқуқ субъекти сифатида тан олинган, мулкий мустақилликка эга бўлган, ўз мажбуриятлари юзасидан ушбу мол-мул билан жавоб берадиган ва фуқаролик муомиласида ўз номидан қатнашадиган ташкилотдир[4].

И.А. Голоденко юридик шахс тушунчасини қуйдагича талқин қилади: Юридик шахс қонунда белгиланган тартибда ташкил этилган ва рўйхатдан ўтказилган, мулкий мустақилликка эга бўлган, ўзи учун мулкий ва шахсий номулкий ҳуқуқ ва мажбуриятларни қўлга киритадиган ва амалга оширадиган, судда даъвогар ва жавобгар бўла оладиган ташкилот ҳисобланади[5].

Бизга маълумки, ФКнинг 39-моддасига биноан юридик шахсга қуйдагича тариф берилади: Ўз мулкида, хўжалик юритишида ёки оператив бошқарувида алоҳида мол-мулкка эга бўлган ҳамда ўз мажбуриятлари юзасидан ушбу мол-мулк билан жавоб берадиган, ўз номидан мулкий ёки шахсий номулкий ҳуқуқларга эга бўла оладиган ва уларни амалга ошира оладиган, мажбуриятларни бажара оладиган, судда даъвогар ва жавобгар бўла оладиган ташкилот юридик шахс ҳисобланади.

Фикримизча, айнан қонунчилигимизда юридик шахсга тўлиқ тариф берилгин бўлиб юридик шахсларни умумий барча қирраларини қамраб олган. Юридик шахс турлари ФКнинг 40-моддасида келтириб ўтилган бўлиб, улар қуйдагилар:

1. Фойда олишни ўз фаолиятининг асосий мақсади қилиб олган (тижоратчи ташкилот);
2. Фойда олишни ана шундай мақсад қилиб олмаган ташкилот (тижоратчи бўлмаган ташкилот) [6].

Хуш ушбу тарифлардан жазони ижро этиш муассасалари юридик шахс сифатида тушунчасини таҳлил қилиш мумкинми? Йўқ албатта, лекин айрим қирраларини умумий тарифлардан келтириб чиқариш мумкин. Улар қуйдагилар:

- ЖИЭМлар Давлат мулкани оператив бошқарув асосида бошқаради;
- ўз номидан мулкий ёки шахсий номулкий ҳуқуқларга эга бўла олади;
- ЖИЭМ судда даъвогар ва жавобгар бўла олади.

Шунингдек, ЖИЭМлари юридик шахсларнинг фойда олишни мақсад қилиб олмаган

ташкилот (тижоратчи бўлмаган ташкилот) турига киради ҳамда асосий мақсади: жазо ижросини таъминлаш, маҳкумларни ахлоқан тузатиш, жиноятлар содир этилишининг олдини олиш, маҳкумларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишдан иборат.

Демак юқоридаги таҳлилдан келиб чиқиб, ЖИЭМларини юридик шахс сифатида тушунчасини куйдагича ёритсак мақсадга мувофиқ бўлур эди.

Жазони ижро этиш муассасалари оператив бошқаруви асосида алоҳида мол-мулкка эга бўлган ҳамда ўз мажбуриятлари юзасидан ушбу мол-мулк билан жавоб берадиган, судда даъвогар ва жавобгар бўла оладиган, асосий мақсади жазо ижросини таъминлаш, маҳкумларни ахлоқан тузатиш, жиноятлар содир этилишининг олдини олиш, маҳкумларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишга қаратилган, тадбиркорлик фаолияти билан шугуллана оладиган тижоратчи ташкилот бўлмаган юридик шахс ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. 25.04.1997. Ўзбекистон Республикаси Жиноят-ижроия кодекси (lex.uz)
2. Ўзбек тилининг изоҳли луғати /А.Мадалиев таҳрири остида -23 б.
3. Имомов Н.Ф. Юридик шахс моҳиятининг фуқаровий-ҳуқуқий талқини (назарий масалалар). – М., 2017. – Б.
4. Гажданское право: Учеб.: В 3 т. Том I.- 6-е изд., прераб. и доп. / Н.Д.Егоров и др.; Отв. Ред. А.П.Сергеев, Ю.К.Толстой – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2003. -146 с.
5. Глоденко И.А. Понятие и сущность юридического лица // - 320 с.
6. 21.12.1995. Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси (биринчи қисм) (lex.uz)

ДОГОВОРНО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ТРАНСПОРТНЫХ СВЯЗЕЙ УЗБЕКИСТАНА В РАМКАХ ШОС

Аъзамхужаев Умидхон Шавкат угли

Самостоятельный соискатель

E-mail: umid.uzbek@gmail.com

Аннотация: В настоящей статье рассмотрены договорно-правовые основы транспортных связей Узбекистана в рамках Шанхайской Организации Сотрудничества. Основное внимание в статье уделено раскрытию транспортного потенциала торгово-экономических связей республики с ШОС и его государствами-членами. Обращено особое внимание раскрытию потенциально привлекательных транспортных проектов, а также их договорно-правовому регулированию. На основе проведенного исследования выделены ряд прикладных предложений.

Ключевые Слова: транспорт, транспортные связи, сотрудничество, договор, соглашение, проект, ЖД транспорт, автомобильный транспорт, транзитный узел, транзитные тарифы, транспортные тарифы, Центральная Азия, ШОС, ОЭС, Узбекистан.

Современная внешняя политика Нового Узбекистан направлена в частности на активное сотрудничество со многими странами мира, включая государств-членов ШОС. В этой связи, в своей речи на саммите ШОС в Астане (июнь 2017 г.), Президент Республики Узбекистан Ш.М. Мирзиёев заявил, что «Узбекистан выступает за последовательное углубление торгово-экономических связей со странами ШОС, и особое внимание следует уделить активизации сотрудничества в реализации транспортно-коммуникационных проектов...» [1].

В этой связи, необходимо констатировать тот факт, что Узбекистан, как внутриконтинентальная страна [2] испытывает особую потребность выхода к морским терминалам [3, С.18-19], и в этом плане формирует альтернативные пути через территории соседних государств.

Усилия Узбекистана в этом направлении подтверждают, что республика проводит активную политику по расширению сферы своего влияния. В этой связи, Президент Республики Узбекистан Ш.М.Мирзиёев в своем выступлении на Втором международном форуме “Один пояс, один путь” (Яньци, 27 апреля 2019г.) в частности отметил, что «вопросы международной и региональной взаимосвязанности всегда были и остаются актуальными для Центральной Азии, в том числе и нашей страны, не имеющей прямого выхода к морским портам» [4]. В этой связи, отечественный исследователь Ж. Артыков справедливо отмечает, что «одним из наиболее приоритетных вопросов для Узбекистана – развитие транспортных коридоров к морским портам, международным рынкам, строительство нефте- и газопроводов. Необходимо определить, какие безотлагательные меры предпринять, чтобы обеспечить эффективное функционирование этих маршрутов, и какие альтернативные варианты являются оптимальными и приоритетными в будущей деятельности» [5]. В связи с этим, Президент Республики Узбекистан Ш.М. Мирзиёев в своем выступлении на 15-м саммите Организации экономического сотрудничества в частности отметил необходимость, «более эффективного использования имеющихся и создание новых транспортных коридоров в нашем регионе», особо подчеркнув, что «в данном контексте представляется важным найти конкретные решения по ряду насущных вопросов. Прежде всего это – создание межрегиональных транзитных узлов, развитие современной транспортной и дорожной инфраструктуры, оптимизация транспортных и транзитных тарифов и предоставление дополнительных скидок, упрощение условий для международных грузовых и пассажирских перевозок, внедрение цифровизации в транспортную отрасль» [6].

Решению Узбекистаном транспортной политики уже принадлежит немаловажная заслуга: он способствовал тому, что за сравнительно короткий исторический промежуток времени глобальные проблемы оказались в поле зрения мировой общественности и стали подлинно общечеловеческими

не только по своей сути, но и по признанию, которое они себе завоевали. В этой связи, на первой встрече министров экономики и торговли стран-членов ШОС в мае 2002г. осо-

бое внимание было обращено на вопросы торговли, инвестиций и транспорта. В ноябре 2002 г. министры транспорта стран-членов ШОС на своей первой встрече пришли к соглашению развивать транспортную систему и создать международный транспортный коридор.

Во время встречи в Ташкенте министры транспорта и транспортных коммуникаций государств-членов ШОС отметили, что «реализация проектов строительства автодорог “Волгоград–Астрахань–Бейнеу–Кунград”

и автомагистрали Ташкент–Ош–Кашгар” позволит наиболее эффективно использовать транзитные возможности стран-членов ШОС. Развитие инфраструктурных проектов позволит расширить транспортные коридоры, что увеличит грузопоток» [7].

На Бишкекском саммите ШОС главы государств особо подчеркнули необходимость «создания целостной транзитно-транспортной системы» региона ШОС [8]. Для реализации транспортных проектов ШОС уже функционирует «специальная рабочая группа по развитию транзитного потенциала государств-членов ШОС» [9].

Отметим, что Шанхайская организация сотрудничества после вступления Индии и Пакистана стала трансконтинентальной организацией, которая объединяет почти половину населения мира и охватывает 60% территории Евразии, в связи с чем особо возрастает роль транспорта для пассажиро- и грузоперевозок.

Несомненно, для внутришосовской пассажиро- и грузоперевозок лидирующим видом транспорта является железнодорожный транспорт. В частности, на 244 тыс. км железных дорог ШОС приходится 70% мирового грузооборота железных дорог мира, из них 28% грузооборота мировых железных дорог приходится на российские железные дороги [10].

В настоящее время, внешнеторговые грузоперевозки Узбекистана осуществляются по следующим основным транспортным коридорам:

коридор 1 – в направлении портов прибалтийских государств (транзитом через Казахстан и Россию) – Клайпеда (Литва), Рига, Лиепая, Вентспилс (Латвия), Таллинн (Эстония);

коридор 2 – в направлении стран ЕС, через Беларусь и Украину (транзитом через Казахстан и Россию) – погранпереходы Чоп (Украина) и Брест (Беларусь);

коридор 3 – на украинский порт Ильичевск (транзитом через Казахстан и Россию), с выходом на Черное море;

коридор 4 – в направлении Транскавказского коридора (транзитом через Туркменистан, Казахстан и Азербайджан), с выходом на Черное море, который известен как коридор ТРАСЕКА;

коридор 5 – на иранский порт Бандар-Аббас (транзитом через Туркменистан) с выходом на Персидский залив;

коридор 6 – в восточном направлении через казахско-китайский погранпереход (Достык/Алалшанькоу) до восточных портов Китая, а также Дальневосточных портов Находка, Владивосток др.;

коридор 7 – на китайские порты (транзитом через Кыргызстан) с выходом Желтое, Восточно-Китайское и Южно-Китайское моря;

коридор 8 – в связи с урегулированием афганской проблемы открываются новые перспективы по разработке южных альтернативных транспортных коридоров на иранские и пакистанские порты Бандар-Аббас, Чахбахар (ИРИ), Гвадар и Карачи (ИРП) транзитом через Афганистан [11].

Отметим, что кроме железнодорожного транспорта государства-члены ШОС, в том числе Узбекистан активно используют автомобильный транспорт. В частности, в своем выступлении на церемонии открытия 11-й Китайской ярмарки по инвестициям за рубежом генеральный секретарь ШОС В. Норов в частности отметил, что «на территории стран Организации проложено более 13 млн. км автомобильных дорог, или почти 20% всех мировых автомагистралей» [12].

По нашему глубокому убеждению, интегрированная система транспортной политики – стратегический ресурс внешнеэкономической деятельности государств Центральноазиатского региона. В этой связи, инициатива Президента Республики Узбекистан Ш.М.Мирзиёева об экономической целесообразности установления сквозного тарифа на железнодорожные перевозки по маршруту: порты Желтого моря – Центральная Азия – Европа, озвученная во время его выступления на Втором международном форуме “Один пояс, один путь” (Яньци, 27 апреля 2019г.) [4] предусматривает интегрированный подход

к системе управления в области транспортной политики.

В связи с этим, Президент Республики Узбекистан Ш.М. Мирзиёев в своем выступлении на заседании совета глав государств-членов ШОС (г.Бишкек, Кыргызская Республика, 14 июня 2019 г.) совершенно справедливо предложил начать разработку Стратегии сотрудничества ШОС по развитию взаимосвязанности, эффективных экономических

и транспортных коридоров» [13], что по нашему мнению, должно являться константой транспортной интеграции региона в рамках ШОС в XXI веке.

Таким образом, отметим, что существующие в настоящее время транспортные сети Узбекистана представляют собой единую, отлаженную

и модифицируемую систему, с различными географическими координатами на севере юге, востоке и западе.

Признавая важное достижение нашей республики в области транспортной политики и коммуникаций, отметим, что достигнутое еще должно быть дополнено решительным преодолением существующих трудностей, в результате чего может быть достигнуто формирование

и применение адекватной транспортной политики и планирования развития транспортных коммуникаций.

Учитывая негативные последствия зависимости от отдельных транспортных коридоров, диверсификация экспортных поставок региона является ключевым направлением для Узбекистана. В связи с этим, целесообразным представляется дальнейшее совершенствование законодательной базы в сфере транспорта с целью привлечению иностранных инвестиций в транспортный сектор страны для:

- а) развития межрегиональных транспортно-коммуникационных и транзитных коридоров;
- б) разработки перспективных месторождений энергоносителей;
- в) осуществления соответствующих мероприятий по обеспечению энергосбережения, а также технического и технологического перевооружения энергоемких отраслей экономики;
- г) дальнейшей модернизации транспортного комплекса.

Кроме отмеченного, считаем, что для привлечения дополнительного грузопотока, необходимо дальнейшее развитие транспортной инфраструктуры и устранение существующих таможенных барьеров, развитие и внедрение электронных накладных, развитие цифровых технологий обработки грузов и обмена информацией между грузоотправителями, грузоперевозчиками и компетентными органами государств-членов Шанхайской организации сотрудничества.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Астанинский саммит ШОС // <http://uza.uz/ru/politics/astaninskiy-sammit-shos-10-06-2017/>. – 2017. – 10 июня; Выступление Президента Узбекистана на саммите ШОС в Астане (видео) // <http://naesmi.uz/ru/site/page.html?id=28159>. – 2017. – 10 июня.
2. Республика Узбекистан наравне с 43 другими странами мира не имеют прямого выхода к морю, т.е. являясь внутриконтинентальной страной. Внутриконтинентальные страны – это те страны, которые расположены внутри континента и не имеют выхода к морю. Только Узбекистан и Лихтенштейн граничат исключительно со странами, также не имеющими выхода в Мировой океан. Такое явление имеет название doubly landlocked или double block state // CIA The World Factbook // ЦРУ, раздел «Land boundaries»: «Liechtenstein and Uzbekistan, are doubly landlocked»
3. Артыков Ж. Выход к морю: возможности и перспективы. // Журнал налогоплательщика. – Т., 2000. – № 5(55).
4. Шавкат Мирзиёев: наши народы должны на деле ощущать результаты совместных усилий// <https://president.uz/ru/2533>. – 2019. – 27 апр.
5. Артыков Ж.Ю. Транспортные маршруты Узбекистана и их роль в решении межгосударственных проблем // «Ўзбекистон Республикаси миллий хавфсизлик муаммолари ва барқарор ривожланиш шартлари» мавзусидаги тўртинчи илмий-амалий конференцияси

материаллари. / Масъул муҳаррир А. Файзуллаев. – Т.: ЖИДУ, 2004.

6. Выступление Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева на 15-м саммите Организации экономического сотрудничества // <https://president.uz/ru/lists/view/4792>. – 2021. – 28 нояб.

7. Министрами стран ШОС одобрены проекты новых транспортных коридоров // <http://www.c-asia.org/-index.php?cont=long&id=21243&year=2006&today=25&month=08>. – 2016. – 25 авг.

8. Васильева И. Что новый энергорынок нам готовит... // Энергетика и промышленность России. – М., 2007. – № 85, сент.

9. Рассмотрены проекты организации транспортных коридоров // <http://www.bir.uz/news/-obj1135841130/obj1156397672.txt>. – 2015. – 24 авг.

10. ШОС без границ: интеграция транспортной инфраструктуры // <https://roscongress.org/sessions/spief-2019-shos-bez-granits-integratsiya-transportnoy-infrastruktury/discussion/>. – 2019. – 6 июня.

11. Транспортные коридоры // <https://mift.uz/ru/menu/transportnye-koridory>. – 2020. – 24 февр.

12. Генеральный секретарь ШОС принял участие на XI Ярмарке зарубежных инвестиций в Китае // <http://rus.sectso.org/news/20191130/604299.html>. – 2019. – 30 нояб. Выступление Президента Узбекистана Шавката Мирзиёева на заседании совета глав государств-членов ШОС (г. Бишкек, Кыргызская Республика, 14 июня 2019 г.) // <http://www.uzbekistan.kg/news%20-%201%2018-06.%2019.php>. – 2019. – 15 июня.

ЛОМБАРДЛАР ФАОЛИЯТИНИ ТАРИХИЙ-ҲУҚУҚИЙ РИВОЖЛАНИШ ТЕНДЕНЦИЯЛАРИ

Санжарбек Сафаров Абдуллаевич

“Navoiy lombard” MCHJ раҳбари, ҳуқуқшунос

Аннотация: мақолада ломбардлар фаолиятини вужудга келиши ҳамда ривожланиши, дунёда ломбард кредитининг шаклланиши ва ривожланиш хусусиятлари таҳлил этилган.

Таянч тушунчалар: ссуда, ломбард, ломбард кретида, ломбард муассасалари.

Ломбардлар фаолиятини вужудга келиши ўзининг узоқ ва бой тарихга эга. Юнон ва рим манбаларида ломбард ҳақида биринчи ёзма маълумотлар мавжуд. Қадимги Мисрда аллақачон миллоддан аввалги III-асрда кредит шартномасининг алоҳида шакли мавжуд эди. Қарзни ўз вақтида тўламаган қарздор агар қарз миқдори катта бўлса, қарздор кредиторнинг кули бўлиб қолган. Қадимги Бобилда болаларни қарзлар учун гаров сифатида бериш мумкин эди - бу “Ҳамурапи қонунлари”да ўз аксини топган[1] Қадимги Ҳиндистонда эса ломбард дхарма томонидан ахлоқий жиҳатдан қонунийлаштирилган[2]. Бунда омонат сақлашнинг тури бўлган ломбарднинг элементларини кўриш мумкин. Бироқ ломбард сўзи ҳали истёъмолга кириб келмаган эди.

Константинополга қилинган салиб юришларидан кейин салибчилар Венетсия ва Ломбардияга уруш ўлжаларини олиб келишди. Ломбард сўзи шу ердан келиб чиққан. Италияга қуйилган пул оқими биринчи банклар ва судхўрликнинг пайдо бўлишига ёрдам берди. Ломбардлар хизматларидан доимо зодагонлар фойдаланган. Мисол учун, 1492 йилда Испания қироличаси Изабелла И Кристофер Колумбнинг Америкага экспедициясини молиялаштириш учун ўзининг олмос тожини гаровга қўйди. XV асрда Франтсияда Ломбардиядан келган судхўрлар томонидан мулк билан гаровга олинган кредитлар ташкил этилган[3]. 1611 йилда франсуз давлат арбоби Гюго Делестре оддий одамларга кичик омонатларни шакллантириш учун ломбардлар яратиш имкониятини бериш зарурлигини ‘ълон қилди. 1626-йилда Франциянинг ҳар бир шаҳрида йиллик 6% ли ссуда берадиган ломбард очиш тўғрисида буйруқ чиқарилди. Аммо кейинги йили бу буйруқ тўхтатилди. 1777 йилда банкир Неккер Парижда ломбард очди.[4]. VI-асрда биринчи мунитсипал ломбардлар 1498-йилда Нюрнбергда, кейинроқ бошқа шаҳарларда пайдо бўлган. 1902 йилда Испанияда ломбард очилди. 1708 йилда Буюк Британияда 1730 йилгача ишлаган хайрия кредит муассасасини очишга қарор қилинди. 1713 йилда Австрия-Венгрияда ломбард пайдо бўлди.

XVII-XVIII-асрларда шаҳар ломбардлари “аҳолини ижтимоий қўллаб-қувватлаш бўлимлари” вазифасини бажариб, шаҳар аҳолисини очликдан ёки якуний ҳалокатдан қутқариш, шу орқали уларни о‘ғирлик ва бошқа жиноий пул топиш йўлларида ҳимоя қилиш мақсадида кичик ссудалар олишган. Биринчи рус ломбарди 1729 йилда пайдо бўлган (бошқа манбаларга кўра - 1733 йилда) Молиявий капитал егалари янги фармон асосида кумуш ёки олтиндан ясалган қимматбаҳо маҳсулотларни гаров евазига йиллик 8 фоиз ставка билан қарзга беришлари мумкин эди. Ўша даврда ссуда ҳазиналари деб аталган давлат ломбардлари 1722 йилда Петербург ва Москвада ишлай бошлади. Деярли 18-асрнинг охиригача бу кичик нарсалар хавфсизлигига қарши пул чиқарган ягона ташкилотлар эди. Бундан ташқари, бир нечта хусусий кредит идоралари мавжуд эди. 1840 йилда Санкт-Петербургда «Кўчар ва товарларни сақлаш ва гаровга қўйиш жамияти» ишлади. Ушбу компания иккита нархни намойиш етди. Бири кредит бериш учун, иккинчиси гаровни сақлаш учун эди. 19-аср охирида актсиядорлик жамиятлари шаклида хусусий ломбардлар ташкил топди.[5]

Москва ва Санкт-Петербургда сейф ва ссуда кассалари ишлаган, ўз фаолият тамойилларига кўра улар ломбардларга ўхшаш эди. У ерда кумуш, олтин ва баъзи қимматбаҳо буюмлар гаровига бир йил муддатга йиллик 6 фоиз ставкаси билан кредитлар берилди. Кредитлар олтин ва кумуш баҳосининг 75 фоизини ташкил етган миқдорда берилди. Агар бошқа металл гаров сифатида хизмат қилган бўлса, у гаров баҳосининг 50% миқдорида берилган. Муассасалар 1860 йилгача фаолият кўрсатди. 1860 йил бошланганидан кейин ломбардлар, асосан, бадавлат миждозлар билан ишлайдиган ва уларга кўчар мулк билан

гаровга олинган кредитлар берадиган муассасалар деб атала бошланди. 19-аср охирига келиб Россия империясида 68 та ломбард, 2 та ссуда хазинаси, филиаллари бўлган 11 та акциядорлик ломбардлари мавжуд эди. 1919-йил 29-апрелдаги фармонга биноан кредит идоралари ёпилди. 1920 йилда давлат ломбардлари қайта очилди.[6] XIX-асрда «поябзал ломбардлари» пайдо бўлди, у ерда ишчилар душанба куни дам олиш кунлари поябзалларини топширдилар, жума куни еса ҳафталик маош олиб, поябзал сотиб олиб, ижтимоий тадбирларга чиқишди.

Россиядаги биринчи хусусий ломбард 1888 йилда Вологда шаҳар думаси кўмагида тадбиркор ва филантроп Х. С. Ледентсов томонидан очилган Вологда шаҳар ломбард бўлди. Унинг низоми бошқа Россия шаҳарларида ломбардлар яратиш учун намуна бўлди[7]. Токиодаги ломбард 1891 йилда Вилнада «Шимолий-Ғарбий ҳудуд учун хусусий ломбарднинг низоми лойиҳаси» нашр етилди. Бу янги кредит ташкилотларини очишга ёрдам бериши керак эди. Ломбардда амалга оширилган асосий операция кўчар мулк билан гаровга қўйилган пулларни чиқариш эди. Сақлаш муддати бир йилдан ошмаслиги керак. 1900 йил 12 августда Гомелда ломбард очилди. Минск шаҳар ломбардининг 1897-1915 йиллардаги фаолияти ҳақида маълумотлар мавжуд.[8] 2007 йилда Россияда «Ломбардлар тўғрисида» ги қонун қабул қилинди, бу ломбард ташкилотларини бизнеснинг алоҳида тури сифатида ташкил етди. 2007 йил ҳолатига кўра, Беларус Республикасида 37 та ломбард мавжуд бўлиб, уларнинг аксарияти пойтахтда жойлашган. XXI аср ломбардлари иқтисодий тизими ривожланган барча мамлакатларда кенг тарқалган. Ривожланаётган мамлакатларда шаҳар ва давлат ломбардлари мавжуд бўлиб, улар давлат қонун чиқарувчи органлари томонидан тартибга солинади, бу эса маълум даражада ишонччилик ва хизматлар истеъмолчилари ҳуқуқларини ҳимоя қилишни кафолатлайди. Ҳам умумий, ҳам тор йўналтирилган ломбардлар мавжуд. Энг кенг тарқалган тор йўналишлар қуйидагиларни ташкил этади:

- автомобил гаровхоналари;
- қўриқчилар;
- кўчмас мулк гаровхоналари;
- заргарлик буюмлари.

Хулоса сифатида шуни айтиш мумкинки, ломбард (Италиянинг Ломбардия вилояти номи билан) — фуқароларга мол-мулкни гаровга қўйиш, шунингдек, қайтариб бериладиган асосда ашёларни сақлаш учун кредит берадиган ихтисослаштирилган тижорат ташкилоти ҳисобланиб мазкур фаолиятини фуқаровий-ҳуқуқий жиҳатдан такомиллаштириш мақсадга мувофиқ ҳисобланади.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Wolf B., Andrews D. Pawnbroking Business not Suffering Despite Area's Ebullient Economy // Columbus Dispatch. 1997. N 6. July, IG, 2G. 1994.
2. Кириллов, И.А. Ломбарды В России [Текст]: историческая литература /
3. <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D0%BE%D0%BC%D0%B1%D0%B0%D1%80%D0%B4>
4. Glinkina S. Entwicklung der Schattenwirtschaft im gegenwärtigen Rußland // OstEuropa 1997. № 4. S. 337–355
5. Lapidus G. The New Russia — Troubled Transformation. Boulder: Westview, 1995.
6. Хайко Шрадер. Роль ломбардов в жизненных стратегиях слоёв населения с низким уровнем дохода.
7. <https://www.booksite.ru/fulltext/sta/raya/vol/ogda/14.htm#362>
8. История становления ломбардов В Европе, России и Беларуси В XVIII—XIX веках Банкаўскі веснік, ВЕРАСЕНЬ 2008,. с. 124—133

VIEWS ON THE DEVELOPMENT OF POLITICAL AND LEGAL CULTURE OF YOUNG PEOPLE IN UZBEKISTAN, ESPECIALLY YOUNG FAMILIES

Xonimov Sharofutdin Baxodirovich

Researcher

National University of Uzbekistan

Abstract: This article presents the views and statistics on increasing the social and legal awareness of young people in the process of preparing them for family life, on the role of young people in society, on the role of values in the mentality of our people in the family.

Keywords: family, reform, ruling, causes, rule of law, state, society, entrepreneurship, universal values, social activism.

Introduction

Free expression of the will of young people as a socio-demographic stratum, their knowledge, intellectual potential, life experience, legal literacy and protection of their rights determine their status in society. The role of youth organizations is increasing in connection with the reform process in the social, economic and political system of the country. Complex contradictory circumstances inherent in the formation of a market economy and the transition period as a whole, as well as their consequences, influenced the position of young people and their place in society. The state has taken measures to support young people in such a complex process, to create the necessary conditions for them to show their potential. As a result, young people have become active participants in reforms, one of the important values that promote democratic processes. Young people have been recognized as an integral part of the newly built civil society, as an integral part of it.

The social crisis and the issues of the transition process, which required reforms in the country, also positively and negatively influenced the situation of young people [1]. In connection with the declaration of independence of the country and the entry of Uzbekistan into the world community as a sovereign state, young people mourn the fate of their country, take pride in various cultural and educational events, achievements in sports competitions, respect for the motherland. Joy and confidence in the future from the growth of knowledge and scientific potential are the consequences of the positive impact on the position of young people in the transition process.

The Main Findings and Results

Currently, about 2 million young families live in our country, and it can be said without exaggeration that Uzbekistan is a country of youth, given that 54.8 percent of the population are people aged 0-30.

It is obvious that the state youth policy in Uzbekistan is a key component of state policy.

As of October 1, 2021, 29,031 cases of rulings were registered in the country. The highest number of divorces was observed in Tashkent region (3,087), Fergana (3,219) and Samarkand (3,032) regions. The number of divorces among women under the age of 30 was 2,699.

In September 2019, the Law of the Republic of Uzbekistan “On protection of women and girls from oppression and violence” was adopted.

Protection orders have been issued to 29,541 women who have been subjected to repression and violence across the country.

In the analysis of women who have been victims of oppression and violence, the majority are 25,494 in the family, 2,719 on the street, 725 in public places, 294 in the workplace, and 10 in educational institutions.

In Uzbekistan, a number of measures are being taken by officials to improve the socio-emotional environment among young families, to constantly explain to the population the negative consequences of incest, its impact on maternal and child health and to raise awareness.

In particular, to date, a total of 578,792 people, including 249,123 (43.2%) women, have been excluded from the new system - the “Youth Book” - employment, entrepreneurship and social, economic and psychological problems.

– 81,003 young women were placed in permanent jobs;

- 27,514 young women received soft loans;
- 82,167 young women were allocated up to 1 hectare of land on the basis of the principle “One hectare for each age”;
- 111,034 young women are attached to craftsmen in the tradition of “Teacher-Apprentice”;
- 28,392 young women received subsidies for labor weapons;
- The social, economic and psychological problems of 15,139 young women have been addressed.
- 989 young women went to work with legal migration.
- 730 young women studied for a driver’s license.
- 1905 young women were expelled for other types of reasons.
- 250 young women by starting their own businesses [2].

The spread of some alien ideas among young people, their infiltration into various religious sects, the gap in the ideology of young people, the emergence of AIDS, drug addiction among young people, rising crime, unemployment and resulting social tensions, increasing instability among young people, such as protests are among the negative aspects of youth status.

Increasing negative attitudes in the lives of young people naturally lead to dissatisfaction with public administration, alienating them from social stability and creativity, and sectarianism, acquaintanceship, bribery, and corruption often stifle young people’s interest in life. At such a time, pessimistic moods intensify in their thinking, seeing and understanding the world through black-and-white paints, rather than the diversity of life.

Spiritual poverty among young people, first of all, has become a vital criterion of material well-being, high level of financial need, growth of individualism, not to suffer from crime in order to earn money, shortsightedness, dependency, cowardice, avoidance of responsibility, everything to me state or parent the selfish belief that it must create is determined by features such as the low level of political consciousness.

The basis of social activity is a person’s political and legal culture. It is impossible to participate in the organization and management of public life without a good understanding of the purpose and mechanisms on which the activity is based. Therefore, in special literature, political culture is defined as a reality that expresses the political ideal, experience and management activities of society as norms, values, attitudes between the state-society-individual relations [3]. Researchers point out that the political culture formed in Uzbekistan has the following common features:

- the harmony of the interests of the individual with the traditions of the state and society;
- Recognition of the crucial role of the state and society in solving social problems;
- There is a tradition of respect for authority, high standards of morality of leaders;
- the role of parliament and other representative bodies in public life;
- a characteristic of almost all political parties - a strong belief in the correctness of their ideas and principles [4].

“The harmonization of interests in the system of individual-state-society stems not only from the need for rational management of political processes, but also from the requirements of Eastern ethics and democracy. In the context of expanding the diversity of interests of democratic development, their main task is to balance and harmonize them. It is a very difficult task to synthesize and achieve harmony without rejecting the interests of each individual and group, but without finding a rational way to solve this task, it is impossible to build a civil society and a democratic state governed by the rule of law” [5].

Legal culture, on the other hand, is a concept that expresses the degree of adherence to formal and informal norms in social life. “Legal culture means the level of the legal system in society, the level of public awareness of the legal system, the level of respect for the law, the level of implementation of legal norms, intolerance of those who do not follow the law, obedience to the law” [6]. Legal culture is a part of the general culture, the level of legal culture of an individual is reflected in the following characteristics, namely, obedience to the law, respect for law and law-related institutions, active socio-legal behavior, etc. As noted by President Sh. Mirziyoyev, “special attention should be paid to raising the legal culture in society, strengthening respect for the law among citizens and encouraging people who are actively involved in the fight against crime” [7]. Combining the above definitions, we can say that the political and legal culture is an expression of the norms and behavior that are followed in the implementation of political goals and class interests between the individual - the state and society.

Political and legal culture applies equally to all members of society. Only the methods of adhering to it or fulfilling the established norms may be different. This means that women's social activism also follows the general rules of political and legal culture, but it is natural that they differ in their methods of execution. So what are these peculiarities reflected in the political and legal activities of women?

A social being does not always correspond to a person's aspirations, needs, he decides to change that being. True, he does not seek to change the whole of social existence, some of the individual, even of the group, cannot do so. One can only change the environment, the relationship, which is close to oneself. Voluntary social activism actually involves changing an entity that is close to the individual. For example, women's associations strive to change and rationalize the environment, which is closer to women, helping them to develop their entrepreneurship and entrepreneurship, rather than the whole social entity.

Although social activism is an activity aimed at meeting the private needs of people, it must be organized rationally. Activities aimed at managing the affairs of society and the state cannot be an expression of destructive, chaotic, arbitrary. Organization and rationality, as a feature of any socio-political activity, allow to combine voluntary, mass actions with the interests of society. Such an organizational function is performed by citizens' self-government bodies or non-governmental organizations. The principle of “transition from a strong state to a strong civil society” is also realized through these organized or organized civil institutions.

Social activism requires political and legal knowledge, culture. Only an individual with political and legal knowledge and culture actively participates in the management of public and state affairs, considers social activism as his civic duty.

The level of social life, understanding of national identity and patriotism, its institutions and ideology play an important role in the formation of the political culture of the population. They are determined by the objective laws of development of the material and spiritual spheres of society and play an important role in accelerating or temporarily weakening this or that process. But they are incapable of chronically impeding social development and understanding of national identity.

Awareness of national identity is formed and developed in the objective conditions of social development. Loyalty to the motherland creates a certain basis for the formation and development of national identity, and it is reflected in political culture. Territorial unity as a factor in the formation and development of the national identity of the nation, and more importantly, the centralization of economic, socio-political and cultural life takes place in a particular region.

At present, the socio-economic significance of the development of the Uzbek people, its spiritual activity has become a key factor in the search for ways of national awakening, development and improvement of national identity, and they become a powerful force only if they are based on deep knowledge and understanding of history, culture and spirituality. Understanding national identity in general means understanding one's belonging to this nation, creating an idea of its place and importance among other nations. Strengthening the idea of national ideology in the period of radical social changes in the republic is inseparable from the process of understanding the national identity of the Uzbek people. Awareness of national identity is especially evident as a spiritual element of political culture, as a factor in the emergence of new economic, political, legal and moral relations. The intensification of the role of the human factor in the national awakening requires a deeper and more comprehensive theoretical understanding of political culture.

At the same time, the stereotypes and some factors left over from the old system prevent people from studying the essence and manifestations of national identity in political culture. At present, there is an ideological bias inherent in the former Soviet era, the transition from the narrowness of social consciousness to a broader understanding of spiritual values, the recognition of universal values, the supremacy of human rights. “The understanding of national identity is the unity of nations, the reflection of their relationship in the social consciousness”[9].

Awareness of national identity, the growth of political culture is a progressive phenomenon, an important achievement of national independence, an important factor determining the next steps of our state on the path of humanization and democratization. Naturally, with the growth of national identity, everyone's interest in their own foundations will also increase. It is for this reason that the growth of national identity not only excludes but also requires open and

transparent interactions.

The future of any nation depends in many ways on the way in which the political culture of a nation develops. If its growth leads to national selfishness in practice, if the natural struggle against old national policy patterns and principles leads to isolationism, “the optimistic potential of self-awareness cannot be realized”. [10] Because the issue of national mentality is of special importance in this process.

Political culture, understanding of national identity, patriotism and universal values are important factors of the whole phenomenon - the human spiritual world. The analysis shows that the aspects that have not been explored here are still bisyar. Given the real situation with the development of political culture, national identity and patriotism, a) create the necessary conditions for the democratization of the national development process, not to prevent all “pain” in the field of political culture, national identity and patriotism; b) it is important to create a basis for the expansion of the range of forms and methods of mutual exchange of material and spiritual values, the promotion of spiritual values [11].

Conclusion

The consciousness of society and other subjects of the social system has an organized and hierarchical structure. One of the foundations of the organization of social identity is the relation of its elements to the activity of the individual. For example, in relation to the activity of an individual, his way of thinking, there is a different level of national identity and patriotism, the perception of national identity and the activity of individuals as a social group are indirectly related. One or another element of national identity serves as one of the foundations for the formation of new goals or ideals of ethno-national unity, based on a reassessment of the existing values of existence in accordance with the existing living conditions of the individual social organism as a whole.

References

1. Joraev N. Evolution in thinking. Tashkent: 2001. –p.6
2. yoshlardaftari.uz - an electronic source of information.
3. Mukhaev R.T. Political science. Textbook. 1997. -pp. 260-261.
4. Musaev F. Philosophical and legal bases of building a democratic state. Tashkent: “Uzbekistan”, 2007. –p. 247-248
5. Musaev F. Philosophical and legal bases of building a democratic state. Tashkent: “Uzbekistan”, 2007. –p. 248.
6. Tadjixanov U., Saidov A. Theory of legal culture. Textbook. Volume 1 Tashkent: Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan, 1998. -p. 11.
7. Mirziyoev Sh.M. Consistent continuation of democratic reforms, creation of a peaceful and decent standard of living for our people is a guarantee of sustainable development // URL - [http://uzlidep.uz/uzc/news/ Consistent continuation of democratic reforms-for-our-people-peaceful-and-peaceful-worthy-life](http://uzlidep.uz/uzc/news/Consistent%20continuation%20of%20democratic%20reforms-for-our-people-peaceful-and-peaceful-worthy-life)
8. Karimov I.A. May our Motherland remain free and prosperous. T. 2. Tashkent: Uzbekistan, 1996. - P.77.
9. Achildiev A.S. Dialectics of national identity and national culture. Tashkent: 1997. –p. 18.
10. Abilov U. Optimism and the growth of national self-awareness of the Uzbek people // Current problems of philosophy of independent Uzbekistan. Tashkent: Fan, 1997. –p. 104.
11. Sultonov X. A sense of homeland. Tashkent: Sharq, 1997. - p.310.

ЎЗБЕКИСТОНДА МИЛЛИЙ ТАДКИКОТЛАР: ДАВРИЙ АНЖУМАНЛАР: 1-ҚИСМ

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусахҳиҳ: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 31.03.2022

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000